

VIRTUAL MUHITNING SHAXSGA TA'SIRINI PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Ahmadov Olimjon Shodmonovich

BuxDPI Boshlang'ich ta'lim kafedrasida dotsenti, p.f.f.d. (PhD)

Turotova O'g'iloy Botirovna

Osiya Xalqaro Universiteti magistri E-mail:u0136971@gmail.com

Annotatsiya: *Maqolada shaxslarning virtual muhitdagi o'zligini anglash jarayonida paydo bo'luvchi ijtimoiy-psixologik xususiyatlarning kelib chiqishi va jarayonni o'rgangan olimlar nazariyalari masalalari keng yoritilgan.*

Annotation: *understanding the identity of individuals in the virtual environment in the article the origin of socio-psychological characteristics that arise in the process and the issues of the theories of scientists who studied the process are widely covered*

Аннотация: *идентичность людей в виртуальной среде в статье возникновение социально-психологических особенностей, возникающих в процессе и широко освещаются вопросы теорий ученых, изучавших этот процесс*

Kalit so'zlar: *Virtualizatsiya, qaramlik, empatiya, frustratsiya, ijtimoiyko'nikma, fetishizatsiya, fobiya, rigidlik, ongsizlik, abonent.*

Uchinchi mingyillikda jamiyat virtualizatsiyasining rivojlanishi nihoyatda avj olib borayotgan hozirgi muhitda, shaxs va uning mavjudligiga virtual muhitning ta'siri kuchayishi fenomenologiyasini ilmiy tushunish va uning shaxsni shakllantirish va mustahkamlashga yo'naltirish qonuniyatlarini aniqlash zarurati bilan bog'liq. Hozirgi shiddat bilan rivojlanayotgan ushbu globalizatsiya zamonamizda Virtual muhit - haqiqiy faoliyat sohasiga, shaxs hayotining muhim qismiga aylanib bormoqda, ushbu muhitda insonning o'zi ko'p narsalarni o'zgartiradi - uslub, turmush tarzi, odatlar, qiziqishlar doirasi va muloqot jarayonlarini. Aslini olganda,

Internetning asosiy vazifasi kundalik hayot makonini Sizga fazoviy ko'rinishda ifodalashdir, chunki Internet nafaqat ijtimoiylashuv vazifasini amalga oshirishga qodir, balki jamiyat hayotidagi hodisa va jarayonlarga ma'lum maqom, ahamiyat, obro'-e'tibor berishni amalga oshiradi. Internet muhiti zamonaviy insonning sotsializatsiyasidagi eng muhim megafaktorlardan biriga aylanadi va kibersotsializatsiya ko'rinishida sotsializatsiyaning eng muhim zamonaviy turlaridan biri sifatida qaraladi. Biroq, Internet ijtimoiylashuvi bahsli va tortishuvlarga ega arayon.

Shaxsning hissiy ichki dunyosini o'rganish zamonaviy psixologiyaning dolzarb muammolaridan biridir. Ma'lumotlarni tahlil qilishning ushbu subyektiv paradigmasida amalga oshirilgan tadqiqot yondashuvlaridan biri (Shmelev A.G,1996) bo'lib, unda mavzu ko'p o'lehovli makonda ko'plab parametrlar dunyosiga chuqurroq kirib borish va individual o'ziga xoslik bilan tavsiflanadi. Psixologlarning tadqiqotlari ko'pincha

“asosiy” his-tuyg‘ular sonini o‘rganish (K. Izard, 2000) yoki hissiyotlar va his-tuyg‘ularning barcha xilma-xilligini tasvirlash uchun mo‘ljallangan ikki yoki uch o‘lchovni aniqlash bilan cheklanadi, Berezina T.N., 1999; Vasilyuk F.E., 1984; Leontiev A.A., 1999; Nartova-Bochaver S.K., 2003; Nizovskix N.A., 2005; Shmelev A.G., dunyodagi inson mavjudligining o‘ziga xos xususiyatlari, insonning o‘ziga xosligi, yaxlitligi va qadriyatining tabiati va ichki qonuniyatlari haqidagi savollarga qaratilgan gumanistik paradigmalari.

Bunday muammolar gumanitar bilimlarning turli sohalarini sintez qilishda, falsafa, psixologiya, semiotika, sotsiologiya kabi fanlar metodlarining o‘zaro kirib borishida o‘z yechimini topadi. Tuyg‘ular - mualliflarning fikricha, ongsizlikni tarjima qilish mexanizmlaridan biri rolini o‘ynaydi. Zamonaviy g‘oyalarga ko‘ra (Artemyeva E. Yu., 1980; Shingarov G.N., 1971; Leontiev D. A., 1999) his-tuyg‘ular shaxs hayoti ma’nolarining, semantic shakllanishlarning asosini tashkil qiladi va ularni anglash faqat ma’no shaklida mumkin, ya’ni intellektual og‘zaki natijali tadbirlarida. His-tuyg‘ular shaxsning hissiy va shaxsiy xususiyatlar bilan muhim aloqalari mavjudki, bu - hissiyot va shaxsiy individual xususiyatlarni o‘z ichiga oladi.

His-tuyg‘ular shaxsda turli xildagi holatlarni keltirib chiqaradigan individual xususiyat hisoblanadi. Ayni mavzu 57 doirasida shaxsning virtual olamdagi o‘z o‘rnini egallashida buning aynan ko‘rishimiz mumkin. Virtual olamda vaqtni ko‘p sarflash Internetga qaramlikni va xulq-atvor buzuvchiligini keltirib chiqadi. Tadqiqotchilarning bergan axborotlariga binoan Internetga qaramlik tibbiy jihatdan aniqlangan ruhiy kasallik emas (DSM-5 Diagnostic and Statistical Manual-51 va ICD-10 International Classification of Diseases2), ammo ICD-11 (2019-yil may) video o‘yinlarga qaramlik va onlayn qimor o‘yinlariga qaramlikni ruhiy kasalliklar deb, tan olganligini o‘z ichiga oladi. Psixolog olimlarning tadqiqotlari va shifokorlar subyektning kompyuterda vaqt o‘tkazishini g‘ayritabiiy holat bilan va shaxsning hissiy tomonlari bilan bevosita va bilvosita bog‘liqligini tan olishadi, bu shaxsning juda xarakterli ruhiy va jismoniy alomatlarida yaqqol ko‘zga tashlanishini ta’kidlashadi [1], [2]. Xato beti qani

Aslini olganda, tibbiy ma’lumotlarda qaramlik (giyohvandlik) tolerantlikning kuchayishi va aniq fiziologik va psixologik alomatlar bilan birga keladigan odatiy moddadan foydalanishga bo‘lgan xulq-atvor buzilishi sifatida tavsiflanadi. Virtual olamdagi tolerantlikning o‘sishi tobora ko‘proq vaqt sarflab internetga qaramlikni va unga ko‘nikishi bilan bog‘liq bo‘lgan faoliyatni anglatadi [3]. Shuningdek, psixologiyada biror faoliyatga qaramlik, inson tomonidan sezilarli darajadagi, shu faoliyatga ko‘chadigan obsesif ehtiyoj sifatida tavsiflanadi. Psixologik tomondan bu psixikadagi chuqur sifatiy va miqdoriy buzilishlarga sabab bo‘lsa ajab emas.

Ammo, Internetning shaxsning ruhiy salomatligiga ijobiy ta’siri ham qayd etilgan bo‘lib, buni Amerikalik tadqiqotchilar Internetdan foydalangan abonentlar orasida olib borgan tadqiqotlari isbotlab beradi. Virtual muhit abonentlarga, qaror qabul qilish va

murakkab fikrlash uchun mas'ul bo'lgan miya markazlarini ish faoliyatini kuchaytirish orqali o'rta va keksa odamlarda miya faoliyatini yaxshilashini aniqladilar.

American Journal of Geriatrik Psixiatriya jurnalida chop etilgan tadqiqotga ko'ra, Internetdan foydalanish xotira, til, o'qish va ko'rishni boshqaradigan miya markazlarini faollashtirishga olib keladi. Bundan tashqari, Internetda qidiruv paytida, zarur ma'lumotlarni olish uchun taklif qilingan havolalardan qaysi birini tanlash kerakligini hal qilish zarurati tufayli murakkab fikrlash va qaror qabul qilish uchun mas'ul bo'lgan miya markazlari faollashadi (kitoblarni o'qiyotganda, tegishli miyaning bunday faollashishi hududlar sodir bo'lmaydi) [4].

Hozirgi rivojlanib kelayotgan virtual dunyoning qiziquvchilari soni soniyamasoniya oshib kelmoqda, buning dalili sifatida quyidagi ma'lumotlarni keltirib o'tsak bo'ladi, dunyo bo'ylab Internetga tobe bo'lib kelayotgan o'smirlarning soni statistic ma'lumotlarga ko'ra ko'payib kelmoqda [5]. Rossiya olimlarining o'tkazgan tadqiqotlariga ko'ra (2021), rus o'smirlari orasida internetga qaramlikning tarqalishi barcha abonentlarga nisbatan 7,1-10,4% ni tashkil qiladi [2]. Psixologtadqiqotchilarning yangilangan ma'lumotlariga ko'ra (2022-yil), rus shahar o'smirlari orasida umumiy Internetga qaramlikning tarqalishi (Chen Internetga qaramlik shkalasi, CIAS so'rovnomasi ishlatilgan) 7,2% ni tashkil qiladi; kompyuter o'yinlariga qaramlikning tarqalishi 10,4% ni tashkil qiladi (o'smirlar uchun o'yinga qaramlik shkalasi, GASA so'rovnomasi ishlatilgan);

Diagnostic and Statistical Manual-5- Diagnostika va statistik qo'llanma-5. International Classification of Diseases -Kasalliklarning xalqaro tasnifi ijtimoiy tarmoqlarga qaramlikning tarqalishi 8,0% (Ijtimoiy Media Disorder Scale, SMDS anketasi yordamida) tashkil qiladi (Sergey Tereshchenko, Edward Kasparov, Nadezhda Semenova, Margarita Shubina, Nina Gorbacheva). Bu jarayonda internetga qaramlik virtual muhitga tobeklik tushunchalarining kelib chiqish sabablarini ham bilish zarur.

Internetga qaramlikning tasnifi, sabablari va belgilari quyidagi berilgan diagrammada yaqqol tasvirlangan (1-diagramma), ma'lumotlar psixolog tadqiqotchi olim Drepa M. I. ma'lumotlariga asosan tayyorlangan, olimning qarashlariga ko'ra Internetga qaramlikning asosiy 6 ta turdan iborat ekanligi ma'lum, rasm quyida berilgan [1]. 59So'nggi yillarda Internetga qaramlikni shakllantirishning neyrobiologik mexanizmlari faol muhokama qilinmoqda. Rossiya o'smirlarida Internetga qaramlikning tungi uyqu parametrlariga va kunduzgi uyquchanlikning og'irligiga sezilarli salbiy ta'siri isbotlangan.

Biz salbiy ko'rinishda namoyon bo'lgan konstruktiv va buzg'unchi sotsializatsiya haqida gapirishimiz mumkin. Buni faol qaramlik, kompulsiv (obsesif) virtual xatti-harakatlar, tanqidiy aks ettirmasdan Internet ma'lumotlarini fetishizatsiya qilish sifatida qaraladi. Shuning uchun, ijtimoiy maqomlarga qo'yiladigan yangi talablar to'plami paydo bo'ladi, kundalik hayotda yoki kasbiy faoliyatda Internet resurslaridan

kundalik foydalanish, doimiy OAVlari bilan muloqotga kirishish, oqibatda sherik(lar)ga nisbatan tanlanganlik xatti-harakatlar normasiga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. "Kompyuterga qaramlik nima va uning sabablari nima?" 2015 -yil 23-sentabrda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 2015 yil 14

2. V. D. Mendeleevich, "Psixologiya zavisimoy lichnosti", 2004 y. Drape 2009 yil

3. Otamuratov, R.U. (2022). O'SMIRLARDAGI KASBIY O'ZLIGINI ANGLASHIDAGI XAVOTIRLANISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. Fanlararo tadqiqotlar uchun Markaziy Osiyo tadqiqot jurnali (CARJIS), (Maxsus soni 1), 49-54.

4. Otamuratov, R.U. va Ochilova, M. (2022). EMOTSIONAL INTELEKT TUSHUNCHASINING PSIXOLOGIK O'ZIGA XOSLIGI. Fanlararo tadqiqotlar uchun Markaziy Osiyo tadqiqot jurnali (CARJIS) , (Maxsus soni 1), 54-58.

5. Uskanovich, OR (2022). PSIXOLOGIYADA XAVOTIRLANISHNING ILMIYPSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. Zamonaviy ilmiy va texnik tadqiqotlar xalqaro jurnali , 494-498.

6. Zakirovich, Djumanov Sherali. "TALABALARDA KOMMUNIKATIV